

Význam svátečního, zvláště nedělního klidu z pohledu sociální nauky katolické církve*

Damián Němec

Ve svém příspěvku hodlám popsat význam svátečního, především nedělního klidu z pohledu sociální nauky katolické církve, a to cíleně jako podklad pro vyjádření vztahu mezi touto sekulární právní úpravou (zvláště pracovněprávní) a mezi katolickou sociální naukou. Jedná se o dosti náročný úkol, a to především kvůli skutečnosti, že sociální nauka katolické církve není izolovanou vědou, nýbrž je chápána jako jedna disciplína neboli součást celku teologie, a proto se nelze omezit pouze na samotnou sociální nauku, ale alespoň stručně bude třeba shrnout poznatky z teologických disciplín, které tvoří její podhoubí, zejména z biblistiky a z morální teologie. Nebude také možné pominout historický aspekt postupného rozvoje této nauky, který však nebude cíleným předmětem našeho bádání.

V první kapitole proto stručně představíme základy chápání svátečního dne v biblické a mimobiblické tradici. Vycházejíce z židovsko-křesťanské tradice popíšeme nejdříve židovské pojetí šabaty na základě textů Starého zákona a talmudistické tradice, po něm křesťanské pojetí neděle na základě textů Nového zákona a patristické tradice. Druhá kapitola krátce shrne nauku katolické morální teologie týkající se svátečního a nedělního klidu. V těchto dvou kapitolách budeme vycházet především ze slovníkové literatury a učebních textů a v obou kapitolách se budeme snažit stručně synteticky shrnout shledané poznatky.

Ve třetí kapitole bude pozornost zaměřena na samotnou sociální nauku katolické církve. Budeme v ní vycházet z úředních textů vydávaných církevními autoritami, a to jak z univerzálních dokumentů, tj. ze sociálních encyklik papežů¹ a *Kompendia sociální nauky církve*,² částečně též z *Katechismu katolické církve*³ (na něž se záměrně omezíme, mj. z důvodu dodržení odpovídajícího rozsahu článku), tak z partikulárních dokumentů se zaměřením na Českou republiku⁴ a Slovenskou republiku⁵

---

* Zpracováno v rámci projektu Vega 1/0577/12 *Sociálna nauka Katolíckej cirkvi v pracovnom práve Slovenskej republiky*.

a jejich nejbližší sousedy ve středoevropském prostoru: Rakousko,⁶ Maďarsko,⁷ Polsko⁸ a Spolkovou republiku Německo.⁹ Považujeme pro čtenáře za přínosné a vhodné uvádět obvykle samotné citace textů jednotlivých dokumentů, nikoli pouze seznámení s jejich obsahem. Proto tato kapitola bude nejrozsáhlejší a bude zpracována převážně analytickou metodou.

V závěrečné čtvrté kapitole pak podáme shrnutí dosažených poznatků syntetickou metodou, a to v jednotlivých předmětových oblastech.

-
- 1 *Sociální encykliky (1891–1991)*, Praha: Zvon, 1996, 507 s.; BENEDIKT XVI., *Láska v pravdě: encyklika o integrálním lidském rozvoji v lásce a v pravdě* (29. 6. 2009), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, 109 s. Dostupné online česky např. na webu farnosti Pustiměř, www.pustimer-farnost.cz/2009/caritas.pdf [cit. 2. 2. 2015] a slovensky na webu Konference biskupov Slovenska <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-caritas-in-veritate-laska-v-pravde> [cit. 30. 1. 2015].
  - 2 PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRÁVEDLNOST A MÍR, *Kompendium sociální nauky církve* (2. 4. 2004), Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2008, 536 s.
  - 3 *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 817 s. Dále uváděno jako „KKC“.
  - 4 Česká biskupská konference, *Pokoj a dobro: List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi z 17. 11. 2000*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2000, pro vnitřní potřebu, 63 s. [fialová řada dokumentů, č. 12]; Česká biskupská konference, *Zeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro z 17. 11. 2002*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2002, pro vnitřní potřebu, 50 s. [fialová řada dokumentů, č. 22].
  - 5 KONFERENCIA BISKUPOV SLOVENSKA, *Pastiersky list biskupov Slovenska o svätení nedele z 20. 1. 2002*, Dostupné online na webu Konference biskupov Slovenska, <http://kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/pastierske-listy-konferencie-biskupov-slovenska/c/pl-o-svateni-nedele> [cit. 20. 1. 2015].
  - 6 „Sociální pastýřský list katolických biskupů Rakouska z 15. 5. 1990,“ in *Sociální pastýřské listy*, Praha: Česká křesťanská akademie, 1998, s. 81–128.
  - 7 KONFERENCE BISKUPŮ MAĎARSKA, „Za spravedlivější a bratrstější svět z r. 1996,“ in *Sociální pastýřské listy*, Praha: Česká křesťanská akademie, 1998, s. 81–128.
  - 8 KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, „Zachowujcie niedziele, a niedziela zachowa wasza rodzinę. List pasterski Episkopatu Polski na Niedzielę Świętej Rodziny z 30. XII. 2012 r.,“ dostupné online na webu Polské biskupské konference http://episkopat.pl/dokumenty/listy_pasterskie/4801.1,Zachowujcie_niedziele_a_niedziela_zachowa_wasza_rodzine.html [cit. 20. 12. 2014] (překlad citátů pořídil autor tohoto příspěvku).
  - 9 „Pro budoucnost v solidaritě a spravedlnosti. Společný list Rady evangelických církví v Německu a Německé biskupské konference z r. 1997,“ in *Sociální pastýřské listy*, Praha: Česká křesťanská akademie, 1998, s. 9–80.

1. BIBLICKÝ A PATRISTICKÝ ZÁKLAD SLAVENÍ SVÁTEČNÍCH DNÍ

Slavení svátečních dní má v rámci židovsko-křesťanské tradice své zakotvení především v biblických textech a v mimobiblické tradici, a to zvláště v zapsané tradici jak židovství (talmud), tak křesťanství (patristická literatura). Proto popíšeme nejdříve židovské pojetí šabatu, po něm křesťanské pojetí neděle.

1.1 Židovské pojetí šabatu

Židovství je charakteristické jako náboženství těsně spjaté s přírodními cykly, na něž navazuje. V jedné věci však nelze nalézt jasný návod v přírodních rytmech, a to v ustanovení sedmidenního cyklu týdne, jehož završením je šabat.

Základem pro chápání šabatu jsou biblické texty z Tóry, a to z úryvků obsahujících knihu smlouvy Hospodina s jeho vyvoleným lidem, vyjádřených především „deseti slovy“ (Dekalog) – Ex 20,8–11; 34,21 a Dt 5,12–15. Zásadní důležitost má pro nás skutečnost, že tyto texty hovoří o klidu od práce (a to nejen pro člověka, ale i pro otroky a dobytek) a že se nikterak nevztahují na náboženské slavení. Jejich základem je poukaz na stvořitelské dílo Boží uskutečněné v šesti dnech a na Boží spočinutí či odpočínutí sedmého dne (Gn 2,2–3). Příkaz odpočinku sedmého dne je tedy úzce spjat se zvěstí, že člověk je stvořen na Boží obraz a k Boží podobě, ustanoven pánem nad přírodou (srov. Gn 1,26–28),¹⁰ a proto podobně jako Bůh může spočinout a shlížet na přírodu a své dílo (kontemplativní rys šabatu),¹¹ aniž by byl nucen pracovat jako v ostatní dny, čímž se liší od zvířat – nicméně i domácí zvířata mají mít podíl na lidském svátečním spočinutí (Dt 5,14).

Dalšími předpisy byl obdobný klid předepsán i pro další svátky židovského roku¹² a jeho obsah byl nadále precizován, a to jak biblickou,

---

¹⁰ Ernst HAAG, „Sabbat – I. Altes Testament,“ in *Lexikon für Theologie und Kirche* (dále *LThK*), sv. 8, Freiburg: Herder, 1999³, sl. 1401–1403.

¹¹ JAN PAVEL II., *Apoštolský list o svěcení dne Páně Dies Domini* (31. 5. 1998), Praha: Zvon, 1999, č. 11.

¹² Eckart OTTO, „Fest,“ in Klaus KOCH – Eckart OTTO – Jürgen ROLOFF – Hans SCHMOLDT (ed.), *Reclams Bibellexikon*, Stuttgart: Reclam, 1987⁴, s. 145–147.

tak mimobiblickou tradicí, a to až do nesmírných detailů.¹³ Důležitost tohoto dne byla postupně podtržena dalším důrazem vyjádřeným v Dt 5,15: oslava vyvedení z egyptského otroctví, tedy důraz na opakující se připomínání paschy. To v sobě zahrnuje bohoslužebný potenciál, realizovaný především přinášením obětí v chrámu; se vznikem modliteben – synagog – je pak spjato slavení bohoslužeb právě o tomto dni, což mělo zároveň velmi silný rodinný ráz.¹⁴ Slavení šabatu se tak stalo jak zřetelným vnějším znamením příslušnosti k společenství vyvoleného lidu, tak také rodinným a bohoslužebným dnem.¹⁵

Takto se stále více spiritualizuje pojetí šabatu v židovství, zvláště v talmudistické tradici, až k chápání šabatu jako předchuti věčného šabatu, trvalého spočinutí u Hospodina.¹⁶

1.2 Křesťanství – od šabatu k neděli

Přechod od slavení šabatu ke slavení neděle v rámci křesťanství není dosud zcela dostatečně zdokumentován, ale je všeobecně v křesťanství přijímán (s výjimkou např. adventistů sedmého dne). Jako základ této změny je všeobecně přijímán důraz na slavení události zmrtvýchvstání Ježíše Krista (srov. Sk 20,7; 1 Kor 16,2), jednoznačně biblickou tradicí časově určeného na neděli (zvl. Mt 28,1–15; Mk 16,1–13; Lk 24,1–43). Tak se v Bibli začíná objevovat obrat „den Páně“ označující první den v týdnu, první den po sobotě (Zj 1,10).¹⁷

Z historického hlediska je zřejmé a velmi důležité, že slavení neděle nebylo od svého počátku spjato s pracovním klidem, nýbrž že akcent byl dán jednoznačně na bohoslužebné slavení. Pro objasnění významu neděle byl zdůrazňován její význam osmého dne jako završení stvoření i prvního dne jako začátku nového stvoření. Tím je zvýrazněn dvojitý vý-

¹³ Hans-Jürgen BECKER, „Sabbat – II. Frühjudentum,“ in *LThK*, sv. 8, sl. 1403.

¹⁴ Eckart OTTO – Jürgen ROLOFF, „Sabbat,“ in *Reclams Bibellexikon*, s. 438–439. Kurt HRUBY, „Sabbat,“ in Paul POUPARD (ed.), *Dictionnaire des religions*, Paris: Presses Universitaires de France, 1984, s. 1477–1478.

¹⁵ Karl PAURITSCH, „Sabbat,“ in Anton GRABNER-HAIDER (ed.), *Praktisches Bibellexikon unter Mitarbeit katholischer und evangelischer Theologen*, Freiburg: Herder, 1979⁴, sl. 953. Hans-Jürgen BECKER, „Sabbat. – IV. Judentum,“ in *LThK*, sv. 8, sl. 1404.

¹⁶ HRUBY, „Sabbat,“ s. 1478.

¹⁷ Ernst HAAG, „Sonntag – I. Biblisch-theologisch“ in *LThK*, sv. 9, Freiburg: Herder, 2000³, 1538 sl.; sl. 726–727.

znam bohoslužebného slavení v neděli: anamnetický (připomínka Ježíšova zmrtvýchvstání) i eschatologický (předchůt stálého slavení u Pána o jeho slavném příchodu)¹⁸ a v křesťanství je tak nově naplněn úplný význam šabatu.¹⁹

Zavedení neděle jako svátečního dne s pracovním klidem (byť s určitými omezeními) uskutečnil až císař Konstantin Veliký r. 321.²⁰ Křesťané toto zavedení akceptovali jako shodující se s vnitřním významem dne Páně a nadále na něm lpí ve své praxi a legislativě.²¹ Tak se také slavení neděle, především liturgické, stalo zřetelným vnějším znamením příslušnosti ke katolické církvi, vyžadovaným církví samotnou.²²

2. PŘÍSPĚVEK KATOLICKÉ MORÁLNÍ TEOLOGIE K CHÁPÁNÍ VÝZNAMU SVÁTEČNÍHO DNE

Tématu svátečního dne se dotýká také morální teologie. Nečiní to jednotným způsobem, a to v závislosti na typu zvolené systematiky pojednání látky v oblasti zvané speciální morální teologie.

2.1 V tradičním dělení látky podle Desatera

Nejčastěji je ve speciální morální teologii užito rozčlenění podle jednotlivých přikázání Desatera. V tomto případě je otázka svátečního dne pojednána v souvislosti s přikázáním světit sváteční den (v katolickém katechismovém dělení 3. přikázání).

Výklad klade na první místo náboženský význam svátečního dne, především neděle – čas věnovaný bohoslužbě, na druhém místě mravní význam těchto svátečních dní – osobní mravní rozvoj, zvláště posílení v náboženském vzdělání, a na třetím místě jeho osobní a sociální význam – odpočinek od práce, upevnění mezilidských vztahů, zvláště

¹⁸ Yves MARCHASSON, „Dimanche,“ in Paul POUPARD (ed.), *Dictionnaire des religions*, Paris: Presses Universitaires de France, 1984, s. 429–430.

¹⁹ JAN PAVEL II., *Dies Domini*, č. 18.

²⁰ Willy RORDORF, „Sonntag – II. Historisch-theologisch,“ in *LThK*, sv. 9, sl. 728.

²¹ JAN PAVEL II. *Dies Domini*, č. 30; Reinhold SEBOTT, „Sonntag – III. Kirchen- und Staatsrechtlich,“ in *LThK*, sv. 9, Freiburg: Herder, 2000³, sl. 728–729.

²² Thaddäus A. SCHNITKER, „Sonntag – IV. Liturgisch,“ in *LThK*, sv. 9, sl. 729–730.

v rodině a příbuzenstvu. Na toto obecnější pojednání pak navazuje pojednání o předpisech týkajících se účasti na bohoslužbách a pracovního klidu (včetně vymezení přípustných výjimek).²³

2.2 V tradičním dělení látky podle ctností

Méně časté je schéma tradičně užívané v tomistické tradici – členění dle hlavních ctností (3 teologální ctnosti: víra, naděje a láska, a 4 kardinální ctnosti: rozvážnost, spravedlnost, statečnost a umírněnost). V oddílu věnovaném ctnosti spravedlnosti, konkrétně její „dceřině“ ctnosti nábožnosti, se tu pojednává o slavení svátečních dní z hlediska účasti na bohoslužbě a svátečního klidu.²⁴

Sociální stránka svátečních dní je v tomto typu pojednání obsažena v úseku o sociální nauce církve, která je (spolu s naukou o charismatech, která bývá častěji obsažena částečně v dogmatické a částečně ve spirituální teologii) dle této tradice obsahem nauky morální teologie a do níž se prolíná výklad ohledně majetkové morálky.²⁵ Ze systematických důvodů se nebudeme tomuto pojednání věnovat v této kapitole, ale až v následující třetí kapitole.

2.3 V novějších schématech dělení látky

Mnozí autoři v 2. polovině 20. století opustili tradiční schémata a navrhli vlastní schéma, obvykle mající více antropologické zaměření.

Nelze opomenout průkopnické dílo z této oblasti, monumentální třísvazkové dílo Bernharda Häringa *Frei in Christus* (Svobodný v Kristu). V jeho druhém svazku autor ve druhé kapitole s názvem „Eine Moral der Schönheit und Herrlichkeit“ (Morálka krásy a vznešenosti) obsírně pojednává o svátcích a slavení včetně slavení neděle v podkapitole třetí „Fest und Feier“ (Svátek a slavení). Zde vystupuje do popředí nábožensko-teologická dimenze postavená do protikladu s převážně

²³ Viz např. František TONDRA, *Morálna Teológia*, II. časť: *Prikázania*, Spišská Kapitula – Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996, s. 63–73; Jiří SKOVLÍK, *Přehled křesťanské etiky*, Praha: Karolinum, 1997, s. 154–161.

²⁴ Albert BENEŠ, *Morální teologie*, Praha: Krystal OP, 1994, s. 145–149.

²⁵ Tamtéž, s. 91–116.

legalisticky laděným pojednáním v dosavadních manuálech morální teologie a je cíleně zaměřena na chápání a uskutečňování opravdové svobody člověka. Je nutno říci, že toto pojednání je zaměřeno spíše na individuálního člověka než na zdůraznění jeho sociálních vazeb.²⁶

Z jazykově snadněji dostupné literatury je vhodné uvést především dílo Anselma Günthöra, vydané slovensky pod názvem *Morálna teológia*. Oblast slavení svátečních dní je tu situována ve speciální části morální teologie do páté kapitoly nazvané „Uctievanie Boha – alebo klaňajúca sa láska k Bohu“. Zde je pojednáno též o slavení neděle jako dni křesťanského kultu. Autor tu klade důraz primárně na bohoslužebný význam neděle, ale také na jeho význam odpočinku od práce. Oba tyto prvky pak podrobně rozebírá, a to včetně jejich židovské tradice, jak z hlediska nábožensko-teologického, tak z hlediska praktického, morálně-právního. Sociální aspekt neděle, především otázka rodinného života, se v tomto pojednání objevuje pouze sporadicky.²⁷

2.4 Shrnutí způsobu pojednání látky v učebnicích morální teologie

Je tedy možno konstatovat, že ve dvou uvedených moderních zpracováních morální teologie (Häring, Günthör) se sociálnímu aspektu slavení neděle věnuje paradoxně menší prostor než ve výše uvedených příručkách vycházejících z tradičních schémat pojednání morální teologie (Tondra, Skoblík, Beneš).

3. JEDNOTLIVÉ ASPEKTY SLAVENÍ SVÁTEČNÍCH DNÍ PODLE SOCIÁLNÍ NAUKY KATOLICKÉ CÍRKVE

Na základě poznatků z analýzy biblických a patristických základů slavení svátečních dní i jejich vymezení v morální teologii sledujeme ve třetí kapitole zastoupení a míru zdůraznění jednotlivých aspektů slavení svátečních dní.

---

²⁶ Bernhard HÄRING, *Frei in Christus: Moralthologie für die Praxis des christlichen Lebens*, sv. II, *Der Weg des Menschen zur Wahrheit und Liebe*, Freiburg: Herder, 1982³, s. 137–144.

²⁷ Anselm GÜNTHÖR, *Morálna teológia*, II/b, *Špeciálna morálna teológia: Vzťahy kresťana k Bohu*, Rím: Slovenský ústav svätého Cyrila a Metoda, 1991, s. 101–132.

3.1 Náboženský význam svátečních dní, zvláště neděle

V souladu s novozákonní (křesťanskou) tradicí, která klade v chápání svátečních dní na první místo jejich náboženský, především bohoslužebný význam, je tento prvek slavení svátečních dní v sociální nauce katolické církve zastoupen nejvýrazněji.

3.1.1 Náboženský význam v encyklice papeže Lva XIII.

Rerum novarum z r. 1891

Význam neděle pro zachování důstojnosti člověka jako Božího tvora jasně vyjadřuje již první sociální encyklika papeže Lva XIII. *Rerum novarum* z r. 1891²⁸ v č. 32, kde se o svátečním klidu říká:

[...] ať se nikdo nedomnívá, že tímto klidem je jen jakási větší míra užívání odpočinku, a už vůbec ne – jak si to mnozí představují – zahálka, která podporuje neřesti a je příležitostí k utrácení peněz. Je to pracovní klid zasvěcený náboženství. Klid spojený s náboženstvím odvolává člověka od prací a zaměstnání všedního života, aby uvažoval o statcích nebeských a aby vzdal věčnému Bohu spravedlivou a povinnou poctu. V tom hlavně spočívá podstata a účel klidu, jehož se nám má ve sváteční dny dostat; Bůh ho i ve Starém zákoně posvětil zvláštním příkazem: „Pamatuj na den sváteční, že ti má být svatý“, a sám mu svým jednáním učil. Má být totiž tím tajemným odpočinkem, jemuž se oddal, jakmile stvořil člověka. „Bůh skončil své dílo ... a přestal sedmého dne s veškerou prací, kterou vykonal.“

Tento úryvek tedy silně zdůrazňuje jediný aspekt: sváteční klid má náboženský význam, jinak ztrácí svůj blahodárny dopad.

3.1.2 Náboženský význam v encyklice papeže Jana XXIII.

Mater et magistra z r. 1961

Význam neděle pro zachování důstojnosti člověka jako Božího tvora jasně opakuje sociální encyklika papeže Jana XXIII. *Mater et magistra* z r. 1961²⁹ v č. 249:

²⁸ *Rerum novarum: Encyklika papeže Lva XIII. o dělnické otázce z 15. května 1891*, in *Sociální encykliky (1891–1991)*, Praha: Zvon, 1996, s. 23–56.

²⁹ *Mater et magistra: Encyklika Jana XXIII. o nejnovějším vývoji života společnosti a o jeho utváření ve světle křesťanského učení z 15. května 1961*, in *Sociální encykliky (1891–1991)*, Praha: Zvon, 1996, s. 117–174.

249. Aby se chránila důstojnost člověka, tvora Božího s duší stvořenou k Božímu obrazu, trvala církev v každé době na tom, aby člověk svědomitě zachovával třetí Boží přikázání: „Pomni, abys den sváteční světil!“

Bůh má právo a moc nařídít lidem, aby každý sedmý den náležitě a důstojně uctivali věčného Boha, aby přerušili každodenní práci, pozvedli svého ducha k nebeským hodnotám, prozpytovali hlubiny svého svědomí a uvážili, jak na tom jsou s nezbytným a posvátným vztahem k Bohu.

I zde je položen důraz na jediný aspekt: náboženský význam svátečního dne.

3.1.3 Náboženský význam v encyklice papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991

Po takto explicitním vyjádření v encyklikách *Rerum novarum* a *Mater et magistra* se téma náboženského významu neděle v sociálních encyklikách objevuje pouze v drobných připomínkách.

Výjimkou je svým způsobem „bilanční“ encyklika Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991³⁰ (tedy 100 let po prvé sociální encyklice *Rerum novarum* papeže Lva XIII.), která v č. 9 hovoří o Lvem XIII. připomínaném právu na svobodné plnění náboženských povinností a říká, že tento papež

potvrzuje právo na nedělní odpočinek, aby člověk mohl uvažovat o statcích nebeských a aby vzdal Bohu spravedlivou a povinnou poctu. Toto právo vycházející z Božího přikázání nemůže člověku nikdo upírat: „Nikdo se nesmí beztrestně prohřešovat proti důstojnosti člověka, s níž Bůh sám zachází ‚s velikou úctou‘.“ Proto musí stát dělníkům zajistit používání tohoto práva.

Nebudeme patrně daleko od pravdy, budeme-li v těchto jednoznačných výročích spatřovat zárodek základního práva na náboženskou svobodu [...]. V této souvislosti je třeba se ptát, zda dnes platné zákonné předpisy a praxe průmyslových společností účinně zaručují používání tohoto práva na nedělní pracovní klid.

Text papeže Jana Pavla II. sice vychází z požadavku nedělního klidu majícího náboženský význam, ale zdůrazňuje především otázku náboženské svobody, kterou tento papež konstantně předkládá jako základ lidské důstojnosti a základnu všech ostatních lidských práv.

³⁰ *Centesimus annus: Encyklika Jana Pavla II. ke 100. výročí Rerum novarum z 1. května 1991, in Sociální encykliky (1891–1991), Praha: Zvon, 1996, s. 413–473.*

3.1.4 Náboženský význam v sociálním pastýřském listu katolických biskupů Rakouska z r. 1990

Téma náboženského významu neděle se znovu silně ozvalo v sociálním pastýřském listě katolických biskupů Rakouska z 15. května 1990 v č. 115:

[...] „den Páně“ si v širokých kruzích uchoval svůj hluboký náboženský význam. [...] Ještě více připomíná neděle smrt a vzkříšení Páně, ono velikonoční tajemství, které se v každém křesťanovi stále znovu naplňuje. Proto se věřící setkávají jako křesťanské obce k modlitbě, k naslouchání slovu a k lámání chleba, jak jim to Pán uložil. Nesou radost, ale i kříž všedního dne k Pánu a čerpají z křesťanského slavení neděle novou sílu do všedního dne. Z hlubokého setkání s Bohem vychází také nová ochota k setkávání mezi lidmi: ve vlastní rodině, v sousedství, v kruhu přátel a rovněž s těmi, kterým se za jiných okolností jde z cesty.

Text rakouských biskupů překračuje čistě náboženský význam neděle a poukazuje již na její společenský aspekt, o němž pojednáme níže.

3.1.5 Náboženský význam v pastýřském listu biskupů Slovenska (2002)

Konference biskupů Slovenska vydala pastýřský list ohledně slavení neděle s datací na neděli dne 20. 1. 2002, první neděli po skončení vánočního období. Náboženský význam neděle je v něm zdůrazněn v č. 2:

2. Nedela je deň Ježiša Krista, ktorý silou svojho zmŕtvychvstania s nami slávi eucharistické spoločenstvo. Ježiš Kristus vstal z mŕtvych v nedeľu a preto už od počiatku Cirkvi kresťania slávili každú nedeľu ako oslavu Kristovho zmŕtvychvstania. Ten istý Ježiš Kristus ako i stretol s apoštolmi po svojom zmŕtvychvstaní, stretá sa aj s nami, osobitne na nedeľnej svätej omši, aby nám dal ten najkrajší dar – pokoj duše – blaženosť človeka, aby nás upevnil vo viere a tak urobil svojimi učeníkmi. Svätá Cirkev nám prikazuje účasť na svätej omši v nedeľu a v prikázané sviatky, ako to uvádza cirkevné prikázanie. Nerobí to preto, aby nám pridala ďalšiu povinnosť, ale pre naše dobro, lebo slávenie Eucharistie je prameňom všetkých milostí. [...]

V celém č. 2 tohoto listu je položen důraz na náboženský význam neděle jak z individuálního hlediska, tak z hlediska církevního společenství.

3.1.6 Náboženský význam v pastýřském listu polských katolických biskupů (2012)

Polská biskupská konference vydala dne 3. 12. 2012 společný pastýřský list, určený pro neděli 30. 12. 2012, kdy se slavil svátek Svaté rodiny. Náboženský smysl neděle je tu připomenut v č. 1:

[...] Křesťanské prožívání dne Páně totiž překračuje pravidelnou účast na nedělní mši nebo zdržení se práce. Ačkoli někteří lidé nazývají poslední dny týdne – spolu s nedělí – víkendem a chápou je jako čas odpočinku a zábavy, čas pouze pro sebe anebo pro zařizování věcí, které se nepodařilo zařídit během týdne, viděno očima víry je však nesmírný a zásadní rozdíl mezi nedělí a volným dnem. Bl. Jan Pavel II. v apoštolském listě *Dies Domini* [...] připomněl, že neděle je dnem slavení Stvořitelova díla a podílem na jeho radostném odpočinku. Neděle je také dnem zmrtvýchvstalého Pána i daru Ducha svatého, je dnem nového stvoření i závdavku věčnosti. Je dnem církve, shromažďující se v bratrském společenství na slavení eucharistie – hostiny Slova a eucharistického Těla. Takto chápaná neděle se stává jakoby „duší“ všech dní a dává smysl celému našemu životu (srov. *Dies Domini* č. 12).

Tento text sice akcentuje bohoslužebný význam neděle, ale v pohledu na jeho náboženský význam překračuje tuto úzkou dimenzi jak směrem ke každodennosti, tak k věčnosti.

3.2 Sváteční dny jako odpočinek od práce

Druhým aspektem, zdůrazňovaným sociální naukou církve, je sváteční den jako den potřebného odpočinku od práce.

3.2.1 Odpočinek od práce v encyklice papeže Lva XIII.

Rerum novarum z r. 1891

Význam volných dní pro zachování potřebných sil člověka a jeho lidské důstojnosti jasně vyjadřuje již první sociální encyklika papeže Lva XIII. *Rerum novarum* z r. 1891 v č. 33.

Zde Kristův náměstek varuje před přetěžováním dělníků, mluví o potřebě odpočinku a přestávek v práci a nazývá je dokonce „povinnost vůči sobě“, ba dokonce jejich zanedbávání označuje jako „nemravnost“.

Přitom se záměrně vyhýbá jednotnému stanovení míry jejich potřeby – jediným explicitně uvedeným kritériem je taková míra odpočinku, která slouží k načerpání neboli obnově sil vynaložených při práci.

Výslovně se na tomto místě nemluví o neděli, nicméně je zde řeč o povinnostech k Bohu, k nimž patří i křesťanské prožívání neděle.

3.2.2 Odpočinek od práce v encyklice papeže Jana XXIII.

Mater et magistra z r. 1961

Význam odpočinku pro zachování důstojnosti člověka jasně opakuje sociální encyklika papeže Jana XXIII. *Mater et magistra z r. 1961 v č. 250 a 251, z nichž si dovolíme citovat druhé zmíněné místo:*

251. Svorně tedy žádají víra, mravní řád a péče o zdraví určitou dobu odpočinku. Katolická církev zvolila proto již před staletími jako den odpočinku pro věřící neděli a zavazuje je v tento den k účasti na mši svaté, v které se obnovuje památka našeho vykoupení Bohem a zároveň se dostává věřícím jeho plodů.

Oba výše uvedené odstavce kromě zdůraznění nezbytnosti odpočinku od práce již poukazují na jeho další dva významy: náboženský význam, pojednaný v předchozí podkapitole, a sociální význam, o němž budeme hovořit v následující podkapitole.

3.2.3 Odpočinek od práce v encyklice papeže Jana Pavla II.

Laborem exercens z r. 1981

Papež Jan Pavel II. pojednává o potřebě zotavení v souvislosti s adekvátním zajištěním pracujících v encyklice *Laborem exercens z r. 1981 v č. 19.*³¹ Když zde Jan Pavel II. mluví o sociálních příspěvcích, říká:

19. [...] Další složka těchto příspěvků je spojena s právem na zotavení: především tu jde o pravidelné zotavení týdně, obsahující aspoň neděli, a kromě toho o delší zotavení neboli takzvanou dovolenou jednou v roce, případně několikrát v roce po kratší období. [...]

Dále je na tomto místě encykliky připomenuto právo dělníků, aby vykonávání práce „neškodilo jejich zdraví mravnímu.“

Z části tohoto papežského dokumentu, na kterou odkazujeme, jasně vyplývá, že tento úsek jednak nehovoří o právu na odpočinek cíleně, ale v souvislosti s již dosti rozvinutým sociálním zabezpečením pracujících, které je tu představováno jako nezbytný a spravedlivý požadavek.

³¹ *Laborem exercens: Encyklika Jana Pavla II. o lidské práci z 14. září 1981, in Sociální encykliky (1891–1991), Praha: Zvon, 1996, s. 301–350.*

3.2.4 Odpočinek od práce v encyklice papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991

Dále je téma potřebného odpočinku připomenuto v „bilanční“ encyklice Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991 v č. 7, s hojným citováním z encykliky *Rerum novarum* z r. 1891.

Ohledně samotného pracovního volna tato encyklika neříká nic nového, ale zasazuje již známou nauku do širšího kontextu dalších práv pracujících.

3.2.5 Odpočinek od práce v sociálním pastýřském listu katolických biskupů Rakouska z r. 1990

V sociálním pastýřském listu katolických biskupů Rakouska z 15. května 1990 se již požadavek potřebného volna od práce považuje za samozřejmý (neboť je mj. garantován státním zákonodárstvím), ale biskupové uvádějí v č. 117 a 118 dvojí ohrožení neděle – hospodářské důvody a průmysl volného času. Ačkoli je to dosti dlouhý text, považujeme za velmi vhodné jej tu uveřejnit pro jeho obsah.

Ohrožení neděle

(117) Neděle je vystavena hluboko zasahujícím změnám. Dvě ohrožení nás zneklidňují nejvíce a volají po rozhodných opatřeních.

Hospodářské důvody

Množí se hlasy, požadující rozšíření doby využití vysoce technizovaných výrobních zařízení, aby tak byl vytvořen prostor pro pružnou pracovní dobu. Tím by měly firmy lépe obstát ve vzrůstající mezinárodní konkurenci. Ale i v sektoru služeb a obchodu pozorujeme vzrůstající tendence k uvolnění zákazu práce v neděli a ve svátků. Myslíme tím neděle a svátky, kdy jsou otevřené prodejny, trhy a veletrhy. Církev bere požadavky našeho hospodářství zcela vážně a uvědomuje si význam konkurenceschopnosti podniků a s tím souvisejícího zajištění pracovních míst. Jistě vždy existovaly výjimky ze zákazu práce v neděli a ve svátky. Takových výjimek bude zapotřebí i v budoucnosti, budou-li vyžadovány z technicky nutných důvodů kontinuálního pracovního procesu nebo pokud to budou naléhavě žádat nutné společenské potřeby práce. Tyto výjimky ale musí být odůvodněny přísnými, mravně oprávněnými kritérii nevyhnutelnosti. Hospodářské výhody samy o sobě nemohou být dostatečným důvodem pro výjimku ze zákazu práce o nedělích a svátcích. Technickým pokrokem nesmí být dosaženo pružnosti nedělí a svátků, ale výjimky pro práci v těchto dnech by měly být redukovány.

Průmysl volného času

(118) Druhé ohrožení neděle je způsobováno ze strany mechanismů volného času. Volný čas je sám o sobě výrazem osvobození člověka od tlaků času a nabízí nové možnosti mezilidského a kulturního rozvoje. Taková možnost svobody a rozvinutí v sobě zároveň obsahuje hrozbu nových nátlaků a závislostí. Výrazy jako „průmysl volného času“ či „zábavní průmysl“ naznačují, že člověk upadá do nebezpečí,

že v získaném čase bude podřizován novým mechanismům a manipulacím, které mu budou brát jeho svobodu a budou jej vykořisťovat. Je zřejmé, že v takovém „podniku volného času“ se do krize dostane i neděle. Ze svátku se stane volným dnem, který bude vydán všanc obchodu s volným časem. Již dnes ztrácí svou náboženskou tvář a svou sílu vytvářet společenství a stává se předmětem individuálního potěšení. Neděle se stává hlavním obchodem průmyslu volného času a předmětem spekulace rychlého zisku. Přitom zdánlivě nehraje žádnou roli, že proniknutím zábavního průmyslu do neděle je stále více lidí nuceno vykonávat svou výdělečnou práci.

3.2.6 Odpočinek od práce v pastýřském listu biskupů Slovenska (2002)

V pastýřském listu biskupů Slovenska ohledně slavení neděle z r. 2002 je významu neděle jako dni odpočinku věnováno č. 1, kde se slovenský episkopát odvolává na Boží odpočinutí v 1. knize Mojžíšově, a pokračuje:

1. [...] Odpočinok u Stvoriteľa znamená obdiv pre celé stvorenie, pretože všetko, čo stvoril, bolo dobré. Boh Stvoriteľ napokon stvoril človeka, ktorému dáva do daru siedmy deň odpočinku, aby sa aj on zastavil a obdivoval Božie dielo. V nedelu, v deň Boha Stvoriteľa, má sa zastaviť každý človek i celé ľudstvo, oddýchnuť si od každodennej práce, obdivovať krásu stvorenia, ďakovať Bohu za celý vesmír. [...] To znamená nedeľný odpočinok.

O tento zážitok oberá človeka nedeľný zhon za pracou, ziskom a hľadaním vlastných záujmov, čo aj prístupných, ako je šport, rekreácie, turizmus. Aj štátne zákony rešpektujú deň pokoja pre veriacich. Avšak supermarkety, podnikatelia, ale aj iné inštitúcie nezachovávajú tento zákon. Týmto trpí naša spoločnosť, naše rodiny i jednotlivci. [...]

Dále se slovenští biskupové odvolávají na tamní zákoník práce a vyzývají věřící, aby se postavili proti trendu, který by z lidí učinil jen nástroje a otroky finančních zájmů.

3.2.7 Odpočinek od práce v pastýřském listu polských katolických biskupů (2012)

Společný pastýřský list polských biskupů, určený pro neděli 30. 12. 2012, připomíná smysl, význam i obsah odpočinku od práce v č. 2:

Nebanalizujme neděli a neredukujme její hluboký smysl pouze na den volna od práce. Písmo svaté obratem, že si Bůh „odpočinul“ po díle stvoření, ukazuje na hlubší skutečnost než obyčejnou přestávku v práci. Ukazuje totiž Tvůrce, který

je sám uchvácen krásou toho, co stvořil. Je to tedy zahledění, které není zaměřeno na budoucí dílo, ale doceňuje krásu toho, co již bylo vykonáno. Zvláštním způsobem se to vztahuje na člověka, který je završením tvůrčího díla. V tomto zahledění je již možné objevit touhu po uzavření smlouvy lásky s člověkem (srov. *Dies Domini*, č. 11).

Člověk stvořený k Božím obrazu se tedy nemá chovat jako námezdní dělník, pro něhož se stane jediným cílem života vykonávání stále další práce.

Text polských biskupů jen krátce připomíná negativní dopad nedodržování nedělního klidu a klade větší důraz na pozitivní význam neděle jako zahledění se do krásy a dobra, jež daleko přesahuje obyčejnou přestávku v práci.

3.3 Sociální rozměr svátečního dne – podpora rodiny a společenského života

Sociální aspekt svátečního dne, především v oblasti podpory rodiny, byl v oficiálních textech sociální nauky katolické církve explicitně vyjádřen poměrně nedávno.

3.3.1 Sociální rozměr v encyklice papeže Jana Pavla II. *Laborem exercens* z r. 1981

Papež Jan Pavel II. pojednává o významu práce pro rodinu i pro občanskou společnost a o potřebě prarodinného vymezení lidské práce v encyklice *Laborem exercens* z r. 1981 v č. 10:

10. [...] Práce je základ utváření rodinného života, který je přirozeným právem a povoláním člověka. [...] Práce je jistým způsobem podmínkou pro založení rodiny. Rodina totiž vyžaduje prostředky k svému udržování, a člověk je získává obvykle prací. Práce a pracovitost utvářejí také celý proces výchovy v rodině, právě z toho důvodu, že každý „se stává člověkem“ mimo jiné prací, a toto „stávání se člověkem“ je právě hlavním cílem celého výchovného procesu. Zjevně jsou tady zúčastněny dvě stránky práce: jedna, která podmiňuje život a udržování rodiny, a druhá, kterou se uskutečňují cíle rodiny, zvláště výchova. Avšak tyto dvě stránky práce jsou spolu spojeny a v různých bodech se doplňují.

Vůbec je třeba připomenout a prohlásit, že rodina je jeden z nejdůležitějších zřetelů, z nichž musí vycházet společensko-mravní řád lidské práce. [...] Rodina je totiž současně společenství, jehož založení je umožněno prací, a zároveň je to první domácí škola práce pro každého člověka.

[...] člověk spojuje svou hlubší lidskou totožnost s příslušností k národu, a svou práci pak chápe jako rozmnožování obecného blaha vytvořeného jeho krajany. Tak

si uvědomuje, že v tomto směru slouží práce k rozmnožování výtobytků celé lidské rodiny, všech lidí žijících na světě. [...]

3.3.2 Sociální rozměr v encyklice papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991

Obdobným způsobem se pojednává o spojení hospodářského a sociálního, zvláště rodinného života v encyklice Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991 v č. 49:

K překonání dnes rozšířeného individualistického způsobu myšlení je třeba konkrétní snahy o solidaritu a lásku, která začíná v rodině oporou, kterou si manželé poskytují navzájem, a pak vzájemnou péčí generací. Rodina se tak stává i pracovním a solidárním společenstvím. [...] Je nezbytně nutné podporovat nejen rodinou, nýbrž i sociální politiku, jejímž hlavním cílem musí být rodina sama. Jí je nutno pomáhat poskytováním odpovídajících prostředků a účinných forem podpory při výchově dětí i při péči o staré občany, aby se zabránilo jejich vyčlenění z užšího rodinného kruhu, a tím znovu posílit vztahy mezi generacemi.

[...] Jedinec je dnes často drcen mezi dvěma póly, státem a trhem. Mnohdy vzniká dojem, že člověk existuje pouze jako výrobce a spotřebitel zboží nebo jako objekt státní správy. Zapomíná se na to, že konečným cílem lidského soužití není trh ani stát, neboť sám člověk má jedinečnou hodnotu, jíž mají stát a trh sloužit. [...]

3.3.3 Sociální rozměr v sociálním pastýřském listu katolických biskupů Rakouska z r. 1990

V sociálním pastýřském listě katolických biskupů Rakouska z 15. května 1990 se již rozsáhleji a systematictěji vyjadřuje sociální význam svátečního dne v č. 116:

Společenský význam

(116) Když zde hovoříme o světě hodnot a hledáme způsoby, jakými se tyto hodnoty specificky projevují, potom je vždy zmiňována neděle. Pro věřícího člověka má její hodnota základ v jejím náboženském obsahu a z něho vyplývající nedělní povinnosti slavení eucharistie. Tento den má však i celospolečenský význam. Neděle je dnem společného uvolnění a rekreace. Dopřává často rozděleným rodinám nenahraditelný čas, kdy mohou být spolu. Lidem, kteří jsou v pracovním procesu osamělí, přináší možnost mezilidské zkušenosti a vytváří prostor k duševní činnosti i tvůrčímu odpočinku.

3.3.4 Sociální rozměr v pastýřském listu biskupů Slovenska (2002)

V pastýřském listě biskupů Slovenska ohledně slavení neděle z r. 2002 je sociálnímu, zvláště rodinnému významu neděle věnováno č. 3:

3. Neděľa je sviatok Cirkvi, veľkej duchovnej rodiny veriacich, ale aj našich rodín. Je vždy znamením kresťanskej rodiny spoločná účasť na nedeľnej svätej omši, účasť pri eucharistickom stole a odtiaľ spoločne sa vrátiť domov k nedeľnému stole. Deti čakajú na toto týždňové stretnutie s rodičmi, pretože celý týždeň sú členovia rodiny rozdelení školou a zamestnaním. Spoločný nedeľný obed utužuje rodinné väzky, vzájomnú lásku, vytvára harmonickú jednotu. Kresťanská rodina aj v tomto spoločenstve prežíva tajomnú prítomnosť Ježiša Krista: „Ja som s vami, vy ste moji priatelia“ (porov. Jn 15).

Súčasná rodina sa dostala do krízy a jednou z príčin je znesvätenie nedele, rozbitie rodinného spoločenstva. Rodinné spoločenstvo je viac ako sú záujmy jednotlivcov, či už je to šport, turistika, rekreácia. Šťastná rodina je akoby pozostatkom raja.

3.3.5 Sociální rozměr v pastýřském listu polských katolických biskupů (2012)

Společný pastýřský list polských biskupů, určený pro neděli 30. 12. 2012, je celý především zaměřen na sociální a obzvláště rodinný rozměr svátečního dne. Zvlášť výrazně je to vyjádřeno v č. 2 a 3:

2. [...] Neděle dovoluje člověku, aby spolu s nejbližšími zakusil uchvácení celým dílem stvoření. Je rovněž časem prokazování si Boží lásky a posílení její mocí. Neděle je pro rozptýlené rodiny šancí pro to, aby „odejítí“ od záležitostí tohoto světa vytvořilo odpovídající podmínky pro setkání s Bohem i mezi sebou. Odpovídající oblečení, sváteční stolování, absence spěchu, čas společného přebývání má napomoci k zakoušení chutě jiného světa, do něhož směřujeme na pouť víry. Dbejme na obyčej, aby se celá rodina sešla u stolu, modlila se před jídlem i po něm a aby během jídla sdílela své zážitky a vyprávěla o setkáních, vyměňovala si stanoviska, ptala se a dostávala odpovědi. Kéž se nedělní oběd stane příležitostí k objevování světa spolu s dětmi, vyprávění o svých úspěších i neúspěších, aby tak budoval opravdovou jednotu v rodině.

[...] Když se dnes práce stává takřka výlučně zbožím a ekonomie má tendenci vládnout ve všech oblastech života, je velmi potřebný návrat ke slavení neděle. Odpovídající způsob slavení může zachránit rodinný život a přivádět jej k plné důstojnosti. [...]

3. [...] Z rodinného slavení neděle se mohou rodit konkrétní postoje v jejím každodenním životě. Takové prožívání neděle totiž otevírá oči i srdce nejen na vlastní problémy a záležitosti, ale i vůči druhým lidem. Účast na nedělní eucharistii nás vede a zavazuje ke konkrétnímu svědectví lásky. [...] Neděle je časem posílení

vzájemných svazků a vzájemné lásky i příležitostí k prokázání péče o blízké zeměle modlitbou a návštěvou jejich hrobů.

3.4 Souhrnné vyjádření – Kompendium sociální nauky církve

Všechny dosud uvedené texty se zabývaly převážně jen jedním nebo dvěma výše zmíněnými aspekty svátečního dne, anebo je vyjádřily pouze velmi stručně (viz výše č. 251 encykliky papeže Jana XXIII. *Mater et magistra* z r. 1961).

Souhrnné a vyvážené vyjádření všech tří aspektů svátečního dne obsahuje *Kompendium sociální nauky církve* v č. 284 a 285:

284. *Sváteční odpočinek je právo.* Bůh „přestal sedmého dne s veškerou prací, kterou vykonal“ (Gn 2,2). Také lidé, stvoření k jeho obrazu, musí mít příležitost k dostatečnému odpočinku a volný čas, který by jim dovoľoval pečovat o rodinný, kulturní, společenský a náboženský život. Právě k tomu přispívá ustanovení dne Páně. [...]

285. *Neděle je dnem, který je třeba posvěcovat dobročinnými aktivitami, přičemž je nutno věnovat pozornost rodině a příbuzenstvu, nemocným, slabým a starým osobám.* Nesmí se zapomínat ani na „bratry, kteří mají tytéž potřeby a tatáž práva, a nemohou si odpočinout pro svou chudobu a nouzi.“ *Neděle je také vhodným dnem pro zamyšlení, ticho, studium, které napomáhají k rozvoji vnitřního a křesťanského života.* Věřící se musí rovněž v tomto dni vyznačovat svou umírněností a tím, že se budou vyhýbat veškeré nestřídmosti a výtržnostem, které tak často charakterizují různé druhy masové zábavy. Den Páně je třeba pokaždé prožívat jako den osvobození, který člověku umožňuje, aby měl účast na „shromáždění ... prvorozenců, kteří jsou zapísáni v nebi“ (srov. Žid 12,22–23). Je to den, v němž se předjímá definitivní pascha nebeské slávy.

4. SHRUTÍ NAUKY KATOLICKÉ CÍRKVE O SVÁTEČNÍM DNI

4.1 Nerovnoměrnost zastoupení tématu svátečního klidu v církevních dokumentech

Téma svátečního, resp. speciálně nedělního klidu není obsaženo ve všech zkoumaných dokumentech katolické sociální nauky.

4.1.1 Celocírkevní dokumenty

Celocírkevní sociální dokumenty se zabírají zpravidla velikou šíří otázek, a to v proměnlivé hloubce. Proto je v nich jednotlivým tématům věnován dosti proměnlivý prostor.

Výslovně je v celocírkevních dokumentech tématu svátečního či nedělního klidu věnován prostor v encyklikách papežů Lva XIII. *Rerum novarum* z r. 1891, Jana XXIII. *Mater et magistra* z r. 1961 a Jana Pavla II. *Laborem exercens* z r. 1981 i *Centesimus annus* z r. 1991. Ostatní dokumenty se zabývají jinými oblastmi sociální nauky katolické církve.

Výjimku tvoří – z pochopitelných důvodů – *Kompendium sociální nauky církve* vydané Papežskou radou pro spravedlnost a mír z r. 2004, které se snaží pojednat katolickou sociální nauku *ex integro*, a to mnohdy zajímavým a inspirujícím způsobem. Právě v tomto dokumentu je proto možno nalézt nejucelenější a obsahově nejširší pojednání o tématu svátečního klidu.

4.1.2 Partikulární dokumenty

Podobnou různost lze zpozorovat i v partikulárních dokumentech. Zpravidla se jedná o pastýřské listy národního episkopátu (tedy *de facto* biskupských konferencí).

Z pěti dokumentů tohoto charakteru jsou na slavení nedělí a svátků výslovně zaměřeny dva z nich: list slovenských biskupů z ledna 2012 a list polských biskupů z prosince 2012. Velmi rozsáhle se k otázce svátečního, resp. nedělního klidu vyjadřuje také obecněji list rakouských biskupů z r. 1990, zaměřený na daleko větší šíři sociálních otázek; přesto právě tento list přináší k tématu nedělního a svátečního klidu velmi rozsáhlé a podnětné úvahy. List maďarských biskupů z r. 1996 se k otázce nedělního a svátečního klidu nevyjadřuje vůbec, neboť má dosti odlišné zaměření.

V případě České biskupské konference je její list *Pokoj a dobro* z r. 2000 nadepsán jako *List k sociálním otázkám v České republice k veřejné diskusi*. Obrací se tedy na širokou veřejnost a chce vstoupit do širší společenské debaty, vyvolané situací politických a společenských změn a s nimi spjatou ekonomickou transformací. Shrnutí výsledků této diskuse bylo publikováno o dva roky později jako další dokument České biskupské konference s názvem *Žeň veřejné diskuse k listu Pokoj a dobro*. V žádném z těchto dvou dokumentů České biskupské konference není specificky pojednáno o otázce svátečního či nedělního klidu.

Na rozdíl od výše uvedených pěti dokumentů biskupských konferencí má velmi svébytný charakter německý dokument z r. 1997. Jedná se jednak o společný list Rady evangelických církví v Německu a Německé biskupské konference formulovaný za spoluúčasti dalších církví, takže to není dokument vycházející pouze z tradice katolické sociální nauky, ale nadto je tento list – obdobně jako výše zmíněný list České biskupské konference – určen široké veřejnosti jako příspěvek k celospolečenské debatě (i když primárně směřuje do vnitrocírkevních kruhů katolické církve i evangelických církví). Ačkoli se jedná o velmi rozsáhlý dokument, neobsahuje explicitní pojednání o svátečním nebo nedělním klidu, neboť se zaměřuje na širší otázky vyvolané sjednocením Německa a s ním spojenou ekonomickou transformací.

4.2 Trojí aspekt svátečního dne a zvláště svátečního klidu

4.2.1 Biblický základ a mimobiblická tradice

Již analýza biblické zvěsti a jejího mimobiblického rozvinutí (talmudistická tradice v židovství a patristická tradice v křesťanství) ukázala na trojí rozměr svátečního dne, plně realizovatelný za situace svátečního klidu: aspekt náboženský (v tom i bohoslužebný), aspekt oddechu od práce a sociální aspekt.

I zde lze vystopovat postupný rozvoj chápání; zpracování tohoto tématu by však vystačilo na samostatnou studii, proto se mu zde nebude věnovat.

4.2.2 Morální teologie

Zastoupení tří aspektů nedělního a svátečního klidu není v nauce katolické morální teologie úplně a vyrovnané.

Vzhledem ke svému specifickému zaměření pojednává katolická morální teologie především o náboženském aspektu (z jehož hlediska je posuzován i sváteční klid), méně již o aspektu oddechu od práce a jen sporadicky o sociálním aspektu.

4.2.3 Dokumenty sociální nauky církve

Celocírkevní dokumenty

Dokumenty sociální nauky církve vydané papežskou autoritou (zpravidla encykliky) v souladu s morálním učením zdůrazňují primár-

ně náboženský aspekt svátečního klidu jako jeho nadpřirozený význam a zpravidla až na druhém místě aspekt oddechu od práce jako jeho přirozený význam.

Sociální aspekt se v celocírkevních dokumentech výrazněji objevil až v encyklice papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991; v dřívějších dokumentech byl obsažen v pasážích textu věnovaných úloze rodiny ve společnosti, a to buď implicitně, anebo marginálním způsobem explicitně.

Prvním a dosud jediným celocírkevním dokumentem hovořícím souhrnně a vyváženě o všech třech aspektech svátečního dne a svátečního klidu je *Kompendium sociální nauky církve* vydané Papežskou radou pro spravedlnost a mír r. 2004.

Partikulární dokumenty

Zajímavější je v tomto ohledu četba partikulárních dokumentů týkajících se sociálních otázek, které díky své partikularitě mohou více a cíleně reagovat na aktuální otázky společenského života na daném území.

Tématu svátečního či explicitně nedělního slavení a klidu se věnují pastýřské listy biskupských konferencí Rakouska z r. 1990, Slovenska z ledna 2012 a Polska z prosince 2012. Především list rakouských biskupů již obsahuje velmi systematicky vyjádřený sociální aspekt svátečního klidu, a to včetně popisu ohrožení svátečního dne (byť s důrazem na oddech od práce) a cest pro jeho řešení (budování kultury svátečního dne). List slovenských biskupů se také poměrně hodně vyjadřuje k rodinnému významu svátečního dne, nehovoří však o dalších společenstvích. Oproti tomu list polských biskupů je takřka celý zaměřen na sociální aspekt svátečního dne, přičemž vyváženě pojednává jak o rodinném významu, tak o širším sociálním významu.

4.3 Řazení tří aspektů svátečního dne a zvláště svátečního klidu

4.3.1 Tradiční řazení

V celocírkevních dokumentech převládá důraz na teologický přístup, takže je nejprve uváděn náboženský aspekt jako nadpřirozený význam svátečního dne a klidu, po něm aspekt oddechu od práce jako nutný přirozený význam svátečního klidu, a teprve po nich (a explicitně pou-

ze v encyklice papeže Jana Pavla II. *Centesimus annus* z r. 1991) aspekt sociální.

Také v listu rakouských biskupů z r. 1990 je nejprve v č. 115 uveden náboženský význam neděle, na konci tohoto číslovaného odstavce a v č. 116 je pak uveden a rozveden společenský význam neděle. Listy slovenských a polských biskupů také nejprve hovoří o náboženském aspektu a poté o sociálním aspektu neděle.

4.3.2 Nové řazení

Z hlediska řazení aspektů nedělního a svátečního klidu může působit překvapivě dikce *Kompendia sociální nauky církve* z r. 2004, v němž je v č. 284 nejprve uveden aspekt oddechu od práce a sociální aspekt, a teprve poté se v č. 285 hovoří o náboženském aspektu svátečního klidu.

4.3.3 Vymezení adresátů církevních dokumentů

Je proto zajímavé sledovat i určení adresátů těchto dokumentů. Tradičně byly papežské encykliky adresovány katolickým biskupům, příp. též všem katolíkům. Změnu zavedl papež Jan XXIII., který svou poslední encykliku *Pacem in terris* z r. 1963 adresuje také všem lidem dobré vůle, v čemž pokračovali papežové Pavel VI., Jan Pavel II. a Benedikt XVI.

Pastýřské listy biskupů jsou též tradičně adresovány nejprve kněžím, posléze po II. vatikánském koncilu také všem katolickým křesťanům. Výjimku tvoří list představitelů evangelických církví a katolických biskupů z r. 1997 i list České biskupské konference z r. 2000, které jsou adresovány nejširší veřejnosti.

Fakticky, byť to není vyjádřeno oslovením (to je totiž obvyklé u papežských dokumentů, nikoli však u dokumentů jednotlivých dikasterií Římské kurie), je široké veřejnosti určeno *Kompendium sociální nauky církve* z r. 2004.

4.4 Důraz na hodnoty a na přirozená společenství lidí, právní dopad

4.4.1 Důraz na hodnoty spjaté s pracovním klidem

První zásadní skutečností pro chápání svátečního klidu, která se prolná celou sociální naukou katolické církve, je důraz na s ním spojené

hodnoty, a to s ohledem na jednotlivé lidi, tak s ohledem na lidská společenství.

Výhodou katolické sociální nauky, díky jejímu zasazení do celku teologie, je jasně specifikované hodnotové zaměření, vyjádřené jak v dogmatické teologii, tak v morální teologii.

4.4.2 Důraz na podporu přirozených lidských společenství, princip subsidiarity

Druhým zásadním východiskem je důraz na trojí společenství nutně (přirozeně) patřící k člověku, jak to tradičně zdůrazňuje katolická sociální nauka: na rodinu, na stát a na náboženské společenství (církve). Zároveň je také ve shodě s tradicí katolické sociální nauky připisován velký význam dalším meziskupinám (spolky apod.), které dotvářejí síť sociálního života.

Přitom je akcentováno jedno ze zásadních východisek: princip subsidiarity, na jehož základě mají všechny společnosti vyššího řádu (tedy meziskupiny vůči rodině, stát vůči meziskupinám i vůči rodině) zaujímat postoj služby: ochrany, podpory a rozvíjení (*Kompendium sociální nauky církve*, č. 186). Proto má být takto zaměřeno i uspořádání svátečního klidu.

4.4.3 Požadavek právní regulace nedělního a svátečního pracovního klidu

Na tomto základě je pak postaven opakovaně se objevující postulát náležité právní a společenské regulace svátečního klidu, jak jej shrnuje *Kompendium sociální nauky církve* v č. 286:

286. Veřejné autority mají povinnost bdít nad tím, aby se občanům kvůli ekonomické produktivitě neupíral čas určený k odpočinku a projevování bohopocty. Zaměstnavatelé mají podobnou povinnost vzhledem ke svým zaměstnancům. Křesťané se musí zasazovat o to, aby zákony uznávaly neděli a liturgické slavnosti jako sváteční dny. „Mají dávat všem veřejný příklad modlitby, úcty a radosti a hájit své tradice jako cenný přínos k duchovnímu životu lidské společnosti“ (KKC, č. 2188). Každý křesťan se má „vyhnout tomu, aby bez potřeby uložil jinému něco, co by mu bránilo světit den Páně“ (KKC, č. 2187).

Takto vyjádřený postulát je svým způsobem dosti provokativním a inspirativním textem. V euroamerické tradici jsou v tomto ohledu zaujímana velmi rozdílná stanoviska: od cílené absence právní regulace

nedělního a svátečního klidu (Itálie, Švédsko, Dánsko, Maďarsko) až po velmi municiozni právní regulaci (typicky Spolková republika Německo a Rakousko, dosti podrobně též Slovenská republika). Samotná potřeba právní regulace svátečního, resp. též nedělního pracovního klidu a vymezení její míry je aktuálně také diskutovanou otázkou v České republice v souvislosti s opakovanou legislativní aktivitou Senátu Parlamentu České republiky, především senátorů spojených s Českou stranou sociálně-demokratickou;³² této otázce věnuje autor tohoto příspěvku samostatné pojednání v periodiku *Acta Theologica Olomucensia*.

ZÁVĚR

Při specifikaci učení sociální nauky katolické církve ohledně svátečního, zvláště nedělního klidu bylo třeba vyjít nejprve z dalších teologických disciplín, především biblistiky a morální teologie, a na ně navázat analýzou církevních dokumentů sociální nauky církve, a to jak univerzální církve, tak partikulárních církví (na celostátní úrovni), které často přinášejí konkrétnější a bohatší obsah. Ba dokonce je zřejmé, že celocírkevní dokumenty místy navazují na dosavadní partikulární dokumenty.

Biblický základ ukazuje jednak rozdílná východiska židovské tradice a křesťanské tradice, vede ale k takřka totožnému hlubokému duchovnímu zakotvení a zaměření otázky svátečního dne. Tento obsah zdaleka nevyčerpává morální teologie, více se mu blíží obsah sociální nauky katolické církve, která však klade větší důraz na praktičtější zaměření.

Sociální nauka katolické církve dochází ke komplexnímu chápání významu a zaměření svátečního klidu. Pro jeho náležitou realizaci klade důraz na hodnotové zakotvení a na zaměření svátečního klidu na rozvoj jedince i základních společenství jeho života, především rodiny. Podává také postulát náležité právní a společenské ochrany svátečního klidu, jejíž zabezpečení však nesvěřuje pouze státu, ale také aktivitě samotných katolíků.

---

³² Srov. např. přehledovou studii Barbara DUFKOVÁ, „Od regulace prodejní doby o svátcích již jen krůček k zákazu nedělního prodeje?“, <http://www.pravniprostor.cz/clanky/ostatni-pravo/od-regulace-prodejni-doby-o-svatcich-jiz-jen-krucek-k-zakazu-nedelniho-prodeje> [zveřejněno 22. 9. 2014, cit. 3. 2. 2015].

**The Significance of the Feast and Sunday Rest
in the Light of Catholic Social Doctrine**

Keywords: the State; the Catholic Church; Social Doctrine; Feasts; Sunday; Time off Work; Family; Social solidarity; the Law

Abstract: The contribution deals with the concept of the social doctrine of the Catholic Church regarding feast rest, specifically Sunday rest. It arises from a short synthesis of the Biblical sciences and moral theology. It consequently provides an analysis of documents of Catholic social doctrine both on the universal level and on the particular level of the neighbouring states of the Czech and Slovak Republic in Central Europe and suggests practical conclusions including the juridical dimension on the basis of a synthetic summary.

Doc. lic. Damián Němec, dr
Katedra církevního práva
CMTF UP
Univerzitní 22
771 11 Olomouc
damian.nemec@upol.cz